

Registrering af tingbogstof

AF VALD. ANDERSEN

De senere års udgivelser af tingbøger har aktualiseret spørgsmålet: hvordan kan man gøre det rige lokal- og kulturhistoriske indhold i disse kilder let tilgængeligt for forskerne. Overlærer Vald. Andersen, Bække, fremlægger et forslag til registrering af en tingbogs indhold baseret på et kodesystem, der både rummer stednavne og emner. Fortid og Nutid modtager gerne supplerende betragtninger eller redegørelser for erfaringer, som andre historikere måtte have gjort.

Der findes vel næppe i arkiverne noget materiale, der bringer os nærmere ind på livet af fortidens mennesker end tingbøgerne. Til herredstingene kom folk med deres egne og deres samtids problemer. Her oplæstes kongelige forordninger, og her efterlystes borttrømte fæstemænd. Alt blev indført i tingbogen, hvis herredsskriveren var tilstrækkelig ansvarsbevidst – hvad han som regel synes at have været, selv om der findes eksempler på det modsatte.

Karakteristisk for de gamle tingbøger er skriverens intensive udnyttelse af pladsen, flest mulige linier og flest mulige ord på linien. Ved slitage og eventuel genindbinding af protokollen har denne skriverpraksis undertiden medført teksttab. Men i øvrigt holdt skriveren sig hermed til den gældende regel for tingbogens førelse »at ingen rum derudi lades«. En anden motivering for at spare på papiret vil fremgå af følgende indførelse: »Eftersom til Malt herredsting ej så mange sager ageris, at tingskriveren kan have den fortjenst, det han årlig en ny tingbog kan bekoste, da på Hs. kgl. majst., min allernådigste arveherre og konges vegne bevilges, at tingskriveren Hans Nielsen denne tingbog fremdeles på et års tid må bruge . . .«.

Det store og mangesidige kulturhistoriske og ikke at forglemme personalhistoriske stof, der ligger gemt i de gamle tingbøger, var relativt længe ret upåagtet af såvel faghistorikere som historisk interesserede amatører. Det blev en af de sidstnævnte, *Carl Klitgaard*, Vendsyssels fortjente historiker, der først for alvor rettede søgelyset mod tingbogstoffet og brugte det i sine værker. Men mange i øvrigt udmærkede sognehistorier og lokalhistoriske arbejder er i tidens løb blevet skrevet uden eller i det højeste blot med sporadisk anvendelse af tingbøgernes kildemateriale. Her må det retfærdigvis straks indrømmes, at den arkivbesøgende under sin jagt efter »noget« af interesse for hans emne ikke umiddelbart kan føle sig fristet til systematisk gennemgang af en voluminøs protokol med nogle hundrede tætbeskrevne foliosider, kun dækkende måske

et par år af den længere periode, som undersøgelsen må omfatte for at have virkelig betydning. Man må undskylde den søgende, som måske ikke er så øvet i læsningen af den gamle skrift, om han giver op over for tingbogen for at rette sin opmærksomhed mod andre kilder. Det kræver faktisk nogen træning at kunne finde sagens kerne i den omstændelige skriftlige fremstilling med dens mange omsvøb og formelle vendinger.

Den udgivelse af nogle af vore ældste tingbøger, som nu er påbegyndt, må hilses med megen tilfredshed blandt forskerne, der hermed anvises en genvej til stoffet. Denne udgivelse vil forhåbentlig fortsætte – men vejen er unægtelig lang, inden alt tingbogstoffet på denne måde kan fremlægges, om det nogen sinde vil ske.

En *registrering* af tingbøgernes indhold ville selvsagt betyde en væsentlig lettelse for udnyttelsen af stoffet. Registret måtte kunne besvare de to traditionelle spørgsmål:

Hvor finder jeg *alt* omhandlende lokaliteten X?

Hvor finder jeg *alt* omhandlende emnet Y?

Efterfølgende betragtninger tager sit udgangspunkt i det lille Malt herred i Ribe amt, der efter kgl. befaling af 16. dec. 1684 sammenlagdes med Gørding herred, men sager fra dette herred er ikke medtaget i en foretagen gennemgang med excerpering og forsøg på en registrering af Malt herreds sager for tiden 1657–1719. Desværre savnes tingbøgerne for ca. 20 år af denne periode, fordelt på 3 lakuner.

Excerpteringen rejser straks spørgsmålet om, hvad der skal medtages eller rettere, hvad der kan forbigås. Gentagne lovbydelser, efterlysninger o. l. kan vel næppe have nævneværdig interesse. I øvrigt vil det være vanskeligt at udskyde noget af tingbogens stof, især hvis man betænker, at ens optegnelser kan komme andre i hænde.

En registrering må af praktiske grunde henvise til sagernes *datering* i tingbogen, idet sidetallene ofte er ulæselige eller helt bortslidt. Mest nærliggende vil det være at lave et register bestående af to sæt sedler eller kort med henholdsvis sted og emne. Denne metode er anvendelig, men dog behæftet med væsentlige gener. En sag omhandler ikke sjældent 2 eller flere emner tilknyttet 2 eller flere lokaliteter. Registreringen vil derfor kræve en notering, mere eller mindre fyldig, på 4 eller flere sedler. Er der yderligere knyttet oplysninger af personalhistorisk art til sagen, vil dette kræve nok en notering. At en sag behandles over flere tingdage, og hyppigt med længere mellemrum, vil vanskeliggøre overblikket over sedlernes tekst og dateringer.

Registreringen synes at kunne forenkles og samtidig forbedres ved *anvendelse af et kodesystem*, idet såvel steder som emner simpelthen angives ved et tal.

Trods tingbøgernes brogede indhold vil det vise sig muligt at opdele det i ca. 140 emner. Denne opdeling vil givetvis kunne diskuteres; det turde være en smagssag, om man i emnefortegnelsen vil skrive *forlovning* eller *kaution* o. s. v., men selvfølgelig må emnebetegnelsen gennemføres med rimelig konsekvens.

Udvælgelsen af lokaliteter vil ikke heller volde større vanskelighed. Medtages
 må: 1. Herredet i almindelighed. 2. Sognene. 3. Byerne. 4. Hovedgårde. 5. Ene-
 stegårde med navn. 6. Kirker. 7. Møller. 8. Kroer. 9. Broer, om sådanne findes.
 I Malt herred var der 67 sådanne lokaliteter.

Emne	Sted
1. afgift	01 Malt herred
2. aftægt	02 Adersbøl
3. anneksgård	03 Askov
4. arrest	04 Astofte
5. arv	05 Bobøl
6. arveafkald	06 Brørup
7. auktion	07 Brørupgaard
8. bavne, bavnevagt	08 Brørup kirke
9. bier, bitræer, honning	09 Bækbølling
10. brokorn	010 Debel
o. s. v.	o. s. v.

Sager, der er behandlet ved Malt herreds ting, men har tilknytning til en lokalitet uden for herredet, betegnes ved koden 0100.

Er der i en sag væsentlige oplysninger om slægtsforhold og personalia, tilføjes et *p*.

Sedler eller kort i format 15 × 10 cm – papiret må selvfølgelig være af god kvalitet – synes mere egnet til et maskinskrevet register end større formater, der er mere pladskrævende og hurtigere slides ved brugen. Skrives der på tværs af kortet, vil de nødvendige oplysninger om en sag kunne opføres på en linie:

25.1.1662: 1-058
 15.2. » : 115-057
 1.3. » : 103-059
 » » : 103- 02 p.
 » » » : 5-062
 3.5. » : 86-019

Mens den rent tekniske side af registrering, ligesom selve arbejdsgangen, selvfølgelig lader sig tilpasse i nogen grad efter omstændighederne og de erfaringer, der gøres, vil opstillingen af emnelisten, som allerede bemærket, kræve visse principielle retningslinier. Herredstingets sager fremtræder jo som en broget mangfoldighed af emner, hvoraf hvert enkelt ofte har flere aspekter. En tilbundsående notering af disse ville simpelthen sprænge de rammer, et register må have for at fungere efter sin hensigt. På den anden side må det forventes, at registret optager så mange emner, at ikke blot fortidens liv i grove træk belyses, men også en nærmere analyse af sagerne herigennem bliver mulig.

Det siger sig selv, at emnerne må blive i nogen grad afvigende fra egn til egn i landet. Fra Malt herred er der – forsøgsvis – noteret følgende:

1	afgift	44	herredstinget
2	aftægt	45	heste
3	anneksgård	46	hestetyveri
4	arrest, forbud	47	hoveri
5	arv	48	hyrde
6	arveafkald	49	jagt
7	auktion	50	kirker, jura patronatus
8	bavne, bavnevagt	51	kirkebol
9	bier, bitræer, honning	52	kirkeeng
10	brokorn	53	kirkevarsel
11	brændevin, krohold	54	konsumption, Ribe
12	bygninger, forfaldne, syn over	55	korn
13	bygninger, brændte, forsvundne	56	kornskær
14	bygninger, hvem ejede	57	kramvarer
15	bærplukning, frugt	58	kramkiste, konfiskeret
16	bøddelpenge	59	krohold, ulovligt
17	bøger	60	krybskytteri
18	degne	61	kuld og køn
19	drab	62	kvægsyge
20	dragt, smykker	63	landeværn
21	durchmarch	64	lejermål
22	ed, frigørelsesed, benægtelsesed	65	lovbydelse, af selvejergård
23	eng, jord, skel	66	mandtal
24	faddergave	67	medgift
25	fest	68	misvækst
26	fiskeri, ulovligt	69	mølleplegt
27	fordeling, dom	70	mønstring
28	forlovning, kaution	71	mål og vægt
29	forordning	72	navne, div. fortegnelser over personer
30	forprang, smugleri	73	nævninger
31	frøkorn, sæd i ødegårds jord	74	offer
32	fædrift, ulovlig	75	olden, oldensvin
33	fængsling	76	omkomne, dødfundne personer
34	fæste, indfæste	77	omløbere, omstrefjende personer
35	fæstebonde rømt	78	opbud
36	fæste fradømt	79	ottemænd, stokkemænd
37	fæstemand bortrejst, trolovelse	80	overdådighed, ulovlig
38	gårde, ledige, tilbudt arvinger	81	overfald, slagsmål
39	handel, ulovlig, sml. forprang	82	overtro
40	hegn, gærde, tvist om	83	pant
41	helligdagsarbejde	84	penge, fundne, bortkomne
42	herredsfogden	85	pengesager, gæld, obligationer
43	herreders sammenlægning		

86	pest, i København	113	stolestadestrød
87	prostitution	114	svinesnider, hestesnider
88	præster	115	svenskekrigen 1657-60
89	præstegårde	116	sølv
90	rakkerarbejde	117	tiende, tvist om
91	ransnævninger	118	tingbog
92	restance	119	tinghus
93	retstekniske problemer	120	tobak
94	ridefogder	121	trolovelse, for langvarig
95	ryttere, ryttergods, rytterhest	122	tyende
96	rømte karle	123	tyreng
97	salvegarde, sauvegarde	124	tyveri
98	sandemænd	125	tyv hængt
99	selvejerbønder	126	tørvegrøft, lyngplukning, ulovlig
100	signet	127	udlæg for gæld
101	skarpretter	128	ukvemsord, ærerørige ord
102	skatter	129	ulve
103	skifte, registrering	130	ulvepenge
104	skove, afbrændte	131	vildtbane
105	skovhugst, ulovlig	132	voldgift
106	skovridere, -fogder	133	voldtægt
107	skudsmål	134	værgemål
108	skursnævninger	135	våben
109	skøde	136	ægtkørsel
110	smugleri	137	ødegårde
111	soldater, soldatertjeneste	138	øl
112	sted-, marknavne	139	ålegårde